

ДОСЛІДЖЕННЯ. РОЗРОБКИ. ПРОЕКТИ

УДК 338.482(477.74)

Олександр Булавченко

здобувач кафедри філософських та соціально-політичних наук
ОРИДУ НАДУ при Президентові України

РОЗВИТОК ОДЕСЬКОГО РЕГІОНУ ЯК ТУРИСТИЧНОЇ ДЕСТИНАЦІЇ: ДУМКА ГРОМАДСЬКОСТІ, БІЗНЕСУ ТА ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

У статті представлена характеристика географічних, економічних, інституціональних, природних та культурних передумов та визначено перспективи реалізації туристично-рекреаційного та природно-ресурсного потенціалу як одного з пріоритетних напрямів розвитку Одеської області.

Виявлено системні перешкоди використанню туристичного потенціалу та розвитку туристичної галузі Одеської області: незадовільний стан туристичних об'єктів, доріг; низький рівень транспортних послуг; недостатність інформаційно-маркетингового забезпечення сфери туризму; недостатність економічних, податкових та фінансово-кредитних стимулів для розвитку туризму, туристично-рекреаційного бізнесу, залучення інвестицій у туристичну галузь; недостатнє забезпечення професійними кадрами в галузі туризму і рекреації.

Ключові слова: туристичний потенціал, туристична галузь, природні ресурси, економічні та географічні передумови розвитку туризму, проблеми розвитку туристичної галузі Одеської області.

Alexander Bulavchenko

applicant for Philosophy and Socio-political sciences Department,
ORIPA NAPA under the President of Ukraine

DEVELOPMENT OF ODESSA REGION AS A TOURIST DESTINATION: SURVEY OF PUBLIC, BUSINESS AND PUBLIC AUTHORITIES OPINION

In a market economy and the transformation of social relations as a result of the signing and ratification of the EU concept becomes important role of regional development system. The region as a complex socio-economic system has unique resources and creates specific economic processes that lead to adequate standard of living, differentiation and development industries. Of particular relevance is the desire gets in tourism and recreation, whose development is a priority for Odesa. He is able to ensure the effective development of depressed areas, craft and demographic factors play an employment potential of the region.

The development of the tourism industry – a dynamic and complex, multifactorial process that depends on many conditions and factors that promote or limit the pace of development of tourism. According to experts, tourism is developing under the influence of factors of the tourism market, the formation of supply and demand, production of tourist products, etc., as well as environmental factors - a policy and law, including state policy and state regulation in the field of tourism, economy and finance, culture, social and demographic change, trade, transport, infrastructure and scientific and technological progress. In addition, each type of tourism has its own set of factors which are leading and secondary factors accelerating tourism activities. Depending on the purpose of the trip and objects used or visited, there are such kinds of tourism as cultural, educational, therapeutic, sports, religious, environmental, rural and others.

Tourism is an indispensable attribute of every human life and part of the economy, which can be a powerful catalyst for the functioning of related industries. However, scattered mechanism of state management of tourism and recreation, lack of modern concepts, models and management tools, the shortage of funding, low levels of private capital to major tourist and recreational projects negatively affect the state of the industry. Therefore, the main problem to be solved is to provide a systematic development of tourism and recreation. The Concept of State Target Program of Tourism and Resorts for the period till 2022 emphasizes the need to create systemic conditions for the development of tourism and recreation industry to its proper level and balance of linkages. Therefore, there is appropriate focusing on trends and patterns of modern management mechanism, which is due to the use of a systematic approach to the management of tourism and recreation in the region requires a clear understanding of the status and needs of the industry.

However, unresolved questions remain about the role of the regional administration of recreation and tourism for the sustainable development of the Odessa region. So the purpose of the article is to identify the key issues and benefits to recreation and tourism sector to improve the efficiency of state and regional administration.

Summary of research problems not provide comprehensive information on the impact, significance and practical limitations of the system approach to management of tourism and recreation. Therefore, to obtain more accurate data on weight problems use the method of expert evaluations.

© Булавченко О. С., 2016.

The method of peer reviews as an effective means of obtaining quantitative and qualitative assessments of processes and judgments is widely used in tourism.

Peer review adaptation problems of tourism and recreation to a systematic approach to managing region includes the following steps:

statement of purpose: diagnostics adaptation problems of tourism and recreation to a systematic approach to manage the development of the region based on the results of ranking experts;

selection of experts and the formation of Expert Group.

A review of scientific literature made it possible to assert that the commission of experts should be formed taking into account the breadth of the problems and the knowledge of experts in the field, as it affects the reliability of estimates. Therefore, it formed an expert group executives and managers direct business entities of the tourist market; NGO representatives; managers and leading specialists of tourism and recreation departments of district administrations, local authorities.

Key words: *tourism potential, tourism industry, natural resources, economic and geographical preconditions for the development of tourism, the problems of tourism development in Odessa region.*

Александр Булавченко

соискатель кафедры философских и социально-политических наук

ОРИГУ НАГУ при Президенте Украины

РАЗВИТИЕ ОДЕССКОГО РЕГИОНА КАК ТУРИСТИЧЕСКОЙ ДЕСТИНАЦИИ: МНЕНИЕ ОБЩЕСТВЕННОСТИ, БИЗНЕСА И ПУБЛИЧНОЙ ВЛАСТИ

В статье представлена характеристика географических, экономических, институциональных, природных и культурных предпосылок и определены перспективы реализации туристско-рекреационного и природно-ресурсного потенциала как одного из приоритетных направлений развития Одесской области.

Выявлены системные препятствия использованию туристического потенциала и развития туристической отрасли Одесской области: неудовлетворительное состояние туристических объектов, дорог; низкий уровень транспортных услуг; недостаточность информационно-маркетингового обеспечения сферы туризма; недостаточность экономических, налоговых и финансово-кредитных стимулов для развития туризма, туристско-рекреационного бизнеса, привлечения инвестиций в туристическую отрасль; недостаточное обеспечение профессиональными кадрами в области туризма и рекреации.

Ключевые слова: *туристический потенциал, туристическая отрасль, природные ресурсы, экономические и географические предпосылки развития туризма, проблемы развития туристической отрасли Одесской области.*

✎ В умовах ринкової економіки та трансформації суспільних відносин внаслідок підписання та ратифікації угоди з ЄС особливого значення набуває концепція системного розвитку регіонів. Регіон, як складна соціально-економічна система, має унікальні ресурси та формує специфічні економічні процеси, що обумовлюють відповідний рівень життя, диференціацію та розвиток галузей економіки. Особливої актуальності таке прагнення набуває у сфері туризму та рекреації, розвиток якої є пріоритетним для Одещини. Він здатний забезпечити ефективний розвиток депресивних територій, народного промислу та відтворення демографічних чинників трудового потенціалу області.

Процес розвитку індустрії туризму – це складний і динамічний, багатофакторний процес, що залежить від численних передумов та чинників, які сприяють або обмежують темпи розвитку туристичної діяльності. На думку фахівців, туризм розвивається під впливом факторів функціонування ринку туристичних послуг, формування попиту і пропозиції, виробництва туристичного продукту тощо, а також чинників зовнішнього середовища – це політика і право, у тому числі державна політика і державне регулювання в галузі туризму, економіка і фінанси, культура, соціодемографічні зміни, розвиток торгівлі, транспорту, інфраструктури та науково-технічного прогресу [1, с. 34]. Крім того, кожен вид туристичної діяльності має свій набір факторів розвитку, де є провідні та другорядні чинни-

ки прискорення туристичної діяльності. Залежно від мети подорожі та об'єктів, що використовуються або відвідуються, існують такі види туризму, як культурно-пізнавальний, лікувально-оздоровчий, спортивний, релігійний, екологічний, сільський та інші [2; 3, с. 12].

Туризм є незамінним атрибутом життя кожної людини та складовою частиною економіки, яка може стати потужним каталізатором функціонування супутніх галузей. Проте, розпорошений механізм державного управління туризмом та рекреацією, відсутність сучасних концепцій, моделей та інструментарію управління, дефіцит бюджетного фінансування, низький рівень залучення приватного капіталу до масштабних туристично-рекреаційних проектів негативно впливають на стан галузі [4]. Тому основною проблемою, що потребує вирішення, є забезпечення системного розвитку туризму та рекреації. В Концепції державної цільової програми розвитку туризму та курортів на період до 2022 року наголошується на необхідності створення системних умов розвитку туристично-рекреаційної галузі задля її належного рівня розвитку та збалансування міжгалузевих зв'язків [5]. Таким чином, доречним постає акцентування уваги на тенденціях і закономірностях сучасного механізму управління, що обумовлюється використанням системного підходу в управлінні туризмом та рекреацією в регіоні, що потребує чіткого розуміння стану та потреб галузі.

✎ Проблеми розвитку та управління туристично-рекреаційною сферою на загальнодержавному

рівні досліджувалися такими вченими, як Бойко А. В., Мальська М. П., Овчаренко С. В., Писаревський І. М.; на регіональному рівні – Зазгарська І. П., Музиченко-Козловська О. В., Рутинський М. Й., Стецюк О. В.

Загальна специфіка регіонального управління висвітлена у працях Амосова О. Ю., Воротіна В. Є., Драгомирецької Н. М., Іжи М. М., Мамонтової Е. В., Марущака В. П., Мінченко М. В., Миколайчука М. М., Приходченко Л. Л., Піроженко Н. В., Якубовського О. П., Яценка В. А.

Однак невирішеними залишаються питання щодо ролі регіонального управління рекреаційно-туристичною сферою для забезпечення сталого розвитку Одеської області. Тож метою статті є виявлення ключових проблем та переваг в рекреаційно-туристичній сфері з метою підвищення ефективності державного та регіонального управління.

Узагальнені дослідження проблеми не дають вичерпної інформації щодо ступеня впливу, значущості та практичної обмеженості системного підходу в управлінні сферою туризму та рекреації. Тому з метою отримання більш точних даних щодо вагомості проблем використовуємо метод експертних оцінок.

Метод експертних оцінок, як дієвий засіб одержання кількісних та якісних оцінок процесів і суджень, знайшов широке застосування у сфері туризму – підтвердженням цьому слугують наукові праці [6, с. 129-132; 7, с. 38-41; 8, с. 349-356].

Проведення експертної оцінки проблем адаптації сфери туризму та рекреації до системного підходу в управлінні регіоном передбачає наступні етапи:

- формулювання мети: діагностика проблем адаптації сфери туризму та рекреації до системного підходу в управлінні розвитком регіону за результатами ранжування експертами;
- підбір експертів і формування експертної групи.

Огляд наукової літератури [9, с. 126; 10, с. 48; 11, с. 34] дав змогу стверджувати, що склад експертної комісії необхідно формувати з врахуванням широти проблем та рівня знань експертів в даній області, оскільки від цього залежить достовірність оцінок. Тому сформована експертна група – це керівники та менеджери безпосередніх суб'єктів господарської діяльності туристичного ринку; представники громадських організацій; керівники та провідні спеціалісти відділів туризму та рекреації райдержадміністрацій, органів місцевого самоврядування.

Дослідження було проведено департаментом «Агентство з питань інвестицій та розвитку» Одеської обласної державної адміністрації у березні 2016 року. Респондентами виступили представники громадськості, влади і бізнесу Одеської області, а саме в Овідіополі, Одесі, Ізмаїлі, Кілії, Фрунзівці, Білгород-Дністровському районі, Березівському районі, Комінтернівському районі, Арцизі. Було опитано 188 респондентів.

Основна форма опитування, яку було застосовано – змішана (анкетування й інтерв'ювання). Формат інтерв'ю полягав у тому, щоб віч-на-віч провести опитування інтерв'юером респондента. Відповіді на запитання заносилися в стандартизовану анкету, розроблену фахівцями спеціально для даного опитування в рамках розробки Стратегії розвитку туризму Одеської області.

Респонденти представляють усі сектори територіальних громад, репрезентують консолідовану думку представників бізнесу. Таким чином, проведене дослідження являє собою експертне опитування, яке дає змогу проаналізувати ситуацію і тенденції розвитку туристичного сектору, які відбуваються в області.

У вибірці більшість складають жінки (59,5%), що відповідає статевій структурі населення області. У віковій структурі респондентів більшість складають особи у найбільш активному віці від 21 до 35 років (45,2%). Проведене дослідження являє собою експертне опитування, яке дає змогу проаналізувати ситуацію і тенденції розвитку туристичного сектору, які відбуваються в області.

Значна частина запитань анкети стосувалась оцінки області як місця ведення туристичного бізнесу, стану розвитку туризму.

Аналізуючи відповіді різних категорій респондентів, необхідно зазначити, що найбільш критичними виявились представники влади, які поставили найбільше негативних оцінок рівню розвитку туризму в області, найвищу позитивну оцінку надали представники бізнесу (Таб. 1).

Таблиця 1

Оцінка рівня розвитку туризму в області різними категоріями респондентів

	Представник бізнесу	Представник громадського сектору	Представник органів влади
Відмінно	3,80	4,20	2,40
Добре	20,80	8,30	21,40
Задовільно	34,00	45,80	33,30
Погано	39,60	36,10	40,50
Немає думки	1,90	5,60	2,40

Респондентам було також запропоновано оцінити стан розвитку інфраструктури (газ, вода, каналізація, електроенергія), стан доріг, стан благоустрою, рівень задоволення культурних потреб, стан довкілля, громадський транспорт, медичне обслуговування, інфраструктура для відпочинку та дозвілля, рівень безпеки, у т. ч. охорона правопорядку.

Експерти надали оцінку стану окремих складових середовища, в якому розвивається туристичний бізнес на Одещині.

Найбільш суттєвими проблемами визнано, на думку респондентів, та більше усього негативних оцінок отримали такі складові середовища розвитку туризму в області, як: стан доріг (89,4% респондентів дали оцінку «погано»), медичне обслуговування – 35,8% негативних оцінок, рівень безпеки, у т. ч. охорона правопорядку – 32%, стан благоустрою; – 31,9%.

Досить позитивно було оцінено громадський транспорт та рівень задоволення культурних потреб.

Відповідаючи на питання: «Які, на Вашу думку, види туризму необхідно розвивати в регіоні?» пред-

ставники органів влади перевагу віддали лікувально-оздоровчому і рекреаційному (21,3%), водному (14,7%), етнокультурному / історичному та сільському, зеленому та агротуризму – по 13,1% респондентів. Діловому напрямку перевагу віддали найменше респондентів – 1,6% (Таб. 2).

Представники громадського сектору вважають, що необхідно в першу чергу розвивати лікувально-оздоровчий і рекреаційний (21%) та водний (17,1%) напрямки туризму.

Представники бізнесу перевагу віддали лікувально-оздоровчому і рекреаційному (18,8%) та сільському, зеленому та агротуризму (14,1%).

Таблиця 2

**Відповіді різних категорій респондентів на питання
«Які, на Вашу думку, види туризму необхідно
розвивати в регіоні»**

	Представники бізнесу	Представники громадського сектору	Представники органів влади
Гастрономічний/винний	9,4	11	9,8
Водний	10,7	17,1	14,8
Науковий	2,7	1	2,5
Етнокультурний / історичний	13,4	13,3	13,1
Екстремальний	5,4	3,3	2,5
Лікувально-оздоровчий і рекреаційний	18,8	21	21,3
Сільський зелений та агротуризм	14,1	11,9	13,1
Природничий	4	8,6	7,4
Діловий	5,4	1,4	1,6
Фестивальний	6,7	7,6	7,4
Спортивний	9,4	3,8	6,6

Більшість з опитаних, які дали відповідь на це запитання і представляють різні категорії респондентів – влада, бізнес, громадськість, надали перевагу лікувально-оздоровчому і рекреаційному (20,1%), етнокультурному / історичному (14,8%) та сільському зеленому та агротуризму – по 13,5% респондентів.

Респондентам було задане питання про те, що, на їх думку, заважає розвитку туризму Одеської області (Таб. 3). Більшість респондентів схиляється до думки, що в першу чергу на заваді розвитку туризму стоять: стан доріг та недостатнє транспортне сполучення (26,6%); загальна економічна ситуація (14,1%); недостатня підтримка з боку місцевих органів влади (13,5%).

Стан доріг та недостатнє транспортне сполучення є найбільшою завадою розвитку туризму з точки зору всіх категорій опитаних: представники бізнесу – 26,1%; представники громадського сектору – 28,6%; представники органів влади – 28,8%.

**Позиція різних категорій респондентів щодо обставин,
які заважають розвитку туризму в Одеській області**

	Представники бізнесу	Представники громадського сектору	Представники органів влади
Недостатня підтримка з боку місцевих органів влади	19	11,3	8,5
Стан пам'яток архітектури	4,9	4,9	7,6
Недостатня кількість туристичних об'єктів	2,1	4,4	2,5
Стан захисту довкілля	4,2	4,9	5,9
Стан доріг та недостатнє транспортне сполучення	26,1	28,6	28,8
Зношеність інженерних мереж	2,1	4,9	2,5
Недоступність фінансування	7,7	8,4	10,2
Загальна економічна ситуація	12,7	16,3	15,3
Несприятливі умови для розвитку підприємництва	7,7	4,4	5,9
Недостатня громадська ініціативність	2,8	4,9	0,8
Поширення злочинності, алкоголізму, наркоманії	3,5	3	3,4
Недостатній рівень промоції регіону	2,8	0,5	4,2
Недостатня підприємливість мешканців	0	0	3,4
Нестача кваліфікованої робочої сили	4,2	3	0,8
Високий рівень конкуренції	0	0,5	0

Представникам бізнесу завадою є недостатня підтримка з боку місцевих органів влади (19%) та загальна економічна ситуація (12,7%). Представникам громадського сектору на заваді теж стає недостатня підтримка з боку місцевих органів влади (11,3%) та загальна економічна ситуація (16,3%). Представники органів влади обставинами, які заважають розвитку туризму, вважають загальну економічну ситуацію (15,3%) та недоступність фінансування (10,2%).

Найважливішими галузями розвитку регіону респонденти назвали транспортне обслуговування, курортний відпочинок по 18,7%, а також дозвілля, розваги (16,6%) та готельний бізнес (12,6%) (Таб. 4).

Розподіл за різними категоріями респондентів: представники бізнесу вважають, що в першу чергу потрібно розвивати курортний відпочинок та транспортне обслуговування – по 21,2% відповідей, а також дозвілля, розваги – 15,8%. Представники громадського сектору вважають, що в першу чергу потрібно розвивати курортний відпочинок (17,8%), дозвілля, розваги (17,3%), транспортне обслуговування (16,3%). Представники органів влади віддають перевагу транспортному обслуговуванню (24,1%), курортному відпочинку (18,1%), дозвіллю, розвагам (15,5%).

Таблиця 4

Розподіл відповідей на питання
Які галузі (сфери діяльності) важливі для розвитку
туризму регіону?

	Представники бізнесу	Представники громадського сектору	Представники органів влади
Виробництво продуктів харчування	4,8	5	5,2
Торгівля	4,1	3	4,3
Громадське харчування	4,1	5,9	2,6
Побутове обслуговування	4,8	7,9	10,3
Медичне обслуговування	9,6	15,8	6
Готельний бізнес	14,4	10,9	13,8
Курортний відпочинок	21,2	17,8	18,1
Дозвілля, розваги	15,8	17,3	15,5
Транспортне обслуговування	21,2	16,3	24,1

Відповідаючи на питання: «Яка, на Вашу думку, має бути підтримка розвитку туризму з боку місцевої і регіональної влади?» першим місцем відзначили сприяння залученню інвестицій та створення інвестиційних продуктів (17,7%). На другому місці визначились податкові пільги та фінансові стимули (14,8%), підтримка розвитку туристичної інфраструктури та підтримка розвитку інфраструктури (газ, вода, каналізація, електроенергія) на третьому місці (13,2% та 13,1%).

Розподіл за різними категоріями респондентів: представники бізнесу вважають, що підтримкою повинні бути розвиток туристичної інфраструктури – 17,8 відповідей, а також сприяння залученню інвестицій та створення інвестиційних продуктів – 15,8%. Представники громадського сектору вважають: підтримкою повинно бути сприяння залученню інвестицій та створення інвестиційних продуктів – 18,5%), податкові пільги та фінансові стимули (16,6%). Представники органів влади вважають, що підтримкою, в першу чергу, повинно бути сприяння залученню інвестицій та створення інвестиційних продуктів (21,4%), розвиток інфраструктури (газ, вода, каналізація, електроенергія) (17,9%), та дозвілля, розваги (15,5) і податкові пільги та фінансові стимули (14,5%) (таб. 5).

Дослідження стану розвитку туризму та рекреації надало можливість сформулювати низку важливих висновків і пропозицій щодо напрямків забезпечення ефективності системного розвитку туристично-рекреаційної галузі у регіоні.

1. Регіон, з точки зору системного підходу, являє собою сукупність багатьох елементів, яким притаманні причинно-наслідкові зв'язки, що формують потребу управлінських дій. Структурно-логічні складові регіону формують його структуру, що передбачає наявність управляючої підсистеми – органів публічної влади, яка здійснює безпосередній вплив на керувану підсистему. Управління розвитком здійснюється за допомогою методів і заходів, за рахунок яких відбувається безперервне перетворення системи. Системний розвиток

Таблиця 5

Яка має бути підтримка розвитку туризму з боку
місцевої і регіональної влади за категоріями
респондентів?

	Представники бізнесу	Представники громадського сектору	Представники органів влади
Прозорість у сфері використання комунальної власності	7,5	6,2	3,4
Податкові пільги та фінансові стимули	9,6	16,6	14,5
Сприяння залученню інвестицій та створення інвестиційних продуктів	15,8	18,5	21,4
Підтримка розвитку інфраструктури (газ, вода, каналізація, електроенергія)	10,3	12,8	17,9
Маркетингова підтримка та промоція	4,8	3,3	2,6
Упорядкування використання місцевих ресурсів	5,5	3,8	4,3
Підтримка підприємців – початківців (розвиток Бізнес-інкубаторів)	11	12,8	10,3
Створення Центрів послуг для бізнесу	1,4	0,9	0,9
Розвиток робочої сили	6,8	7,6	6,8
Підтримка розвитку туристичної інфраструктури	17,8	12,3	12,8
Впорядкування місцевих правил забудови та благоустрій території	9,6	5,2	5,1

сфери туризму та рекреації в межах регіональної економіки може реалізуватися через застосування теорії дестинацій, як базового концепту, що найкращим чином враховує специфіку галузі та передбачає наявність підприємств зі створення турпродукту та обслуговування його споживання, підприємств харчування та розміщення, санаторно-курортних та оздоровчих закладів. Інституційне середовище та інфраструктурне забезпечення значною мірою впливають на розвиток регіону як системи, оскільки перше з них формує напрямки економічних перетворень, а друге – забезпечує результативне функціонування системи.

2. За результатами опитування, найбільш проблемними питаннями в туристичній галузі регіону є:

- дуже низький загальний рівень розвитку туризму на території Одеської області;
- найгірші оцінки рівню розвитку туризму дали представники Ізмаїлу, Кілії, Білгород-Дністровського району та Овідіюполя;
- значимі проблеми в першу чергу – стан доріг, рівень безпеки, у т. ч. охорона правопорядку, незадовільний рівень медичного обслуговування;
- до вагомій групи чинників, що заважають розвитку туризму, увійшли: стан доріг та недостатне

транспортне сполучення, загальна економічна ситуація та недостатня підтримка з боку місцевих органів влади;

- слабкими сторонами і загрозами для розвитку туризму Одеської області названо: поганий стан доріг; відсутність інфраструктури; відсутність фінансової підтримки державного бюджету; недостатнє фінансування, розвиток відпочинку та дозвілля; відсутність в регіональних органах влади розуміння самого процесу розвитку туризму; високі ціни за проживання, пальне; корупція (в сфері надання дозволів щодо здійснення бізнесу та туризму); відсутність (недостатність) інвестицій; брудне море, пляжі.

Разом з тим, результати опитування в цілому свідчать про високий рівень оцінки респондентами потенціалу для розвитку різних видів туризму в Одеській області.

Перспективи подальших досліджень. Одеська область володіє значним рекреаційним потенціалом, який за умов дієвого регіонального управління може стати ефективним чинником соціально-економічного розвитку регіону та зробити рекреаційну сферу конкурентоспроможною на національному та міжнародному ринку товарів і послуг. Ключовим у загальній стратегії розвитку управління ринком рекреаційних послуг має стати не лише вдосконалення цієї сфери, а й необхідність оздоровлення громадян у закладах рекреаційного комплексу та розроблення економічних важелів сприяння розвитку екологічного й агротуризму та екологічно орієнтованої рекреації.

Важливим, на наш погляд, питанням застосування підходів у процесі здійснення державного управління рекреацією є виявлення практичних і вимірюваних індикаторів сталого розвитку рекреаційно-туристичної сфери. У цьому напрямі очікуються перспективні дослідження з метою виявлення індикаторів, що дадуть змогу пов'язувати і відображати екологічні, економічні та соціальні аспекти.

Література.

1. Мальська М. П., Антонюк Н. В., Ганич Н. М. Міжнародний туризм і сфера послуг / М. П. Мальська, Н. В. Антонюк, Н. М. Ганич. – К.: Знання, 2008. – 661 с.
2. Закон України «Про туризм» від 15.09.1995 № 324/95-ВР. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр>.
3. Топчієв О.Г. Основи суспільної географії / О. Г. Топчієв. – Одеса: Астропринт, 2009. – 544 с.
4. Системний розвиток туризму та рекреації у регіоні [Текст] : автореф. дис. канд. екон. наук : 08.00.05 / Грабар Марина Василівна ; ДВНЗ «Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника». – Івано-Франківськ, 2016. – 20 с.
5. Концепція Державної цільової програми розвитку туризму та курортів на період до 2022 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/638-2013-%D1%80>.
6. Музиченко-Козловська О.В. Економічне оцінювання туристичної привабливості території : [монографія] / Оксана Володимирівна Музиченко-Козловська. – «Новий світ-2000», 2012. – 176 с.
7. Володченко О. М. Використання методу експертної оцінки для визначення ефективності популяризації

України як туристичної країни / О. М. Володченко // Наукові записки інституту журналістики. – 2010. – № 41. – С. 38-41.

8. Шершньова О. Експертне опитування в системі прийняття рішень у галузі регіонального розвитку туризмом / О. Шершньова // Ефективність державного управління. – 2008. – №14-15. – С. 349-356.

9. Максимюк Н.В. Оценка влияния факторов на эффективность деятельности предприятий индустрии туризма АПК / Н. В. Максимюк // Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского Серия «Экономика и управление». – 2011. – № 2. – С. 123–131.

10. Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу : [навч. посібник] / Г.І. Купалова. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pidruchniki.ws/196503>.

11. Бачо Р. Й. Теорія потенціалів в сучасному управлінні туристично- рекреаційною галуззю регіону / Р. Й. Бачо // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». Херсон, – 2014. – Вип. 9-1. Част. 3. – С. 123–126.